

סוכות: "יצאנו, חיד נחזור!"

מדוע ציוותה **התורה** שנצא דווקא לסוכה, ומדוע דווקא בעונה זו של אסיף, כשאבותינו ואמותינו ישבו בבתיהם ואסמיהם מלאים בתבואה? תשובתו של הרמב"ם: "שיהא האדם זוכר תמיד ימי הרעה בימי הטובה",²² וברוח זו פירשו גם פרשנים אחרים. היו שטענו כי תפקידה של הסוכה הוא להזכיר לבני ישראל את חיי קדמוניהם במדבר לפני בואם אל ארץ הבחירה. הרב מרדכי קפלן (1881–1983) סבר שהסיבה לכך היא שהתורה ביקשה להנכיח את זיכרון המסע במדבר בחיי הדורות הבאים:

ההזדמנות שניתנה לבני ישראל בחג הסוכות לחזור ולחיות את חוויותיהם המדבריות, עשויה הייתה להעמידם במצב נפש המאפשר להם להינתק לזמן מה מן החיים שהם רגילים בהם וחושבים אותם לתקינים, ולהסתכל בהם מתוך רוח ביקורת. זו הקריאה "נשוב המדברה", הייתה נוסחה ראשונה לסיסמה הידועה לנו כיום בלשון "שיבה אל הטבע". כמו הקריאה הקדומה כן המאוחרת, היא תביעה להשתחררות מן המלאכותיות ואי הצדק שבתרבות הנוכחית, ושתייה כאחת רוויות געגועים על עבר המורס על נס.²³

לדידו של קפלן, אם כן, חג הסוכות הוא הזדמנות לחוות מחדש את חוויית הגדודים במדבר ולחזור לימים קדומים ומכוננים, ימי ינקותו של העם.

אָב בְּמִשְׁפַּחָה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי
בְּאֶסְפֹּכִים אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ
תְּחַגְּגוּ אֶת חַג ה' שִׁבְעַת יָמִים
בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שִׁבְתוּן
וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁבְתוּן:
וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
פָּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים
וְעֵצֵי עֵבֶת וְעֵרְבֵי נָחַל
וּשְׁמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים
וְחִגַּגְתֶּם אִתּוֹ חַג לַה' שִׁבְעַת יָמִים בְּשִׁנְיָה
חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי תְּחַגְּגוּ אִתּוֹ:
בְּשֹׂכֶת תִּשְׁבּוּ שִׁבְעַת יָמִים
כָּל הָאֲזָרָח בְּיִשְׂרָאֵל יִשְׁבּוּ בְּשֹׂכֶת:
לְמַעַן יִזְדַּעַר דַּרְתֵיכֶם
כִּי בְּסֹכֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מִמִּצְרָיִם
אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.
(ויקרא כג, לט-מג)

המדבר בכלולות

מעניין שלשתי המילים 'מְדַבֵּר' ו'דְּבִיר' יש שורש משותף, וכך יש קשר גם בין 'צִיָּה' ובין 'צִיּוֹן'. בתרבויות רבות מדבר נתפש כמקום ענייני ויבש אבל (ודווקא משום כך) כטהור ומזוכך. כשהנביא ירמיהו מתאר את ימי הראשית הטהורים של יחסי אלוהים וישראל, הוא מזכיר את ימי המדבר בגעגועים: "זָכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ירמיהו ב, ב). ההליכה של ישראל במדבר נתפשת כתקופת כלולות רעננה וטהורה, כתקופה של הוכחת האהבה והנאמנות. גם אצל הנביא הושע התפייסות האל עם עמו משולה לחידוש קשר נישואין שנפגם באמצעות **מסע זוגי למדבר**. ההתפייסות עם האישה, כלומר עם העם, כרוכה בזיכרון הנעורים וברית שהאל יכרות עם הטבע כולו "עם חַיִּית

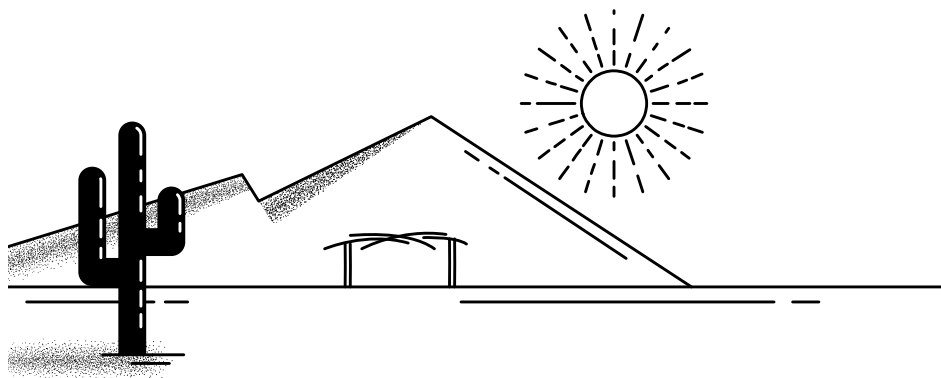
לְכוּ הִנֵּה אֲנִי מִפְּתִיךָ
וְהַלְכָתִיךָ הַמְדַבֵּר וְדַבְרָתִי עַל לִבָּהּ [...]]
וְעִנְתָה שְׁמָה כִּימִי נְעוּרֶיךָ
וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר הִ'
פְּקָרְאִי אִישִׁי וְלֹא פְקָרְאִי לִי עוֹד בְּעָלִי
וְהִסְרָתִי אֶת שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּי
וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד בְּשֵׁמִי
וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא
עַם חֵיהַּ הַשְּׂדֵה וְעַם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרִמְשׁ הָאֲדָמָה
וְקִשְׁתָּ וְחָרֵב וּמְלַחְמָה אֲשֶׁבֶר מִן הָאֶרֶץ
וְהַשְּׂפָבֵתִים לְבָטַח
וְאַרְשָׁתִי לִי לְעוֹלָם
וְאַרְשָׁתִי לִי בְצִדְקָה וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים
וְאַרְשָׁתִי לִי בְּאַמּוֹנָה וְיִדְעָה אֶת ה' .
(הושע ב, טז-כב)

~
שלושת הפסוקים האחרונים בקטע נאמרים בעת הנחת תפילין של יד. נהוג לכוון את רצועת התפילין שלוש פעמים על האצבע האמצעית ולומר: "וארשתך..."
כך טקס הנחת התפילין הופך למעין טקס כלולות סמלי יומימי עם האל.

השְׂדֵה וְעַם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרִמְשׁ הָאֲדָמָה". הברית המחודשת היא אירוסין מחודשים, והפעם בצדק ובמשפט וברחמים ובאמונה ומתוך היכרות עמוקה "יִדְעָה אֶת ה'".

אולם התנ"ך מספר גם סיפור אחר על ימי הנדודים. הוא מספר על העם קשה העורף, שהתכעס והתייאש שוב ושוב, שבא בתביעות, שלא האמין. תיאורי נדודי ישראל במדבר, יש להודות, רחוקים מתיאורי תקופת נעורים רעננה ונאמנה, וגם בספר תהלים תקופה זו מתוארת בדרך לא מחמיאה: "אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וְאָמַר עִם תַּעֲי לִבִּי הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכַי: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי אִם יִבְאוּן אֶל מְנוּחָתִי" (תהלים צה, ח-יא). הנדודים מתוארים כאן כתקופת ריחוק והתקוטטות, שבמהלכה אלוהים כמעט מתפתה שלא להביא את עמו אל הארץ המובטחת. אין זאת אלא שלכל סיפור יש יותר מצד אחד, ולהבדיל מן הראשומון המפורסם, שבו כל דמות מספרת את העלילה שלה, כאן אותן דמויות עצמן זוכרות את האירוע בזמנים שונים בדרכים שונות וסותרות. זה, כנראה, טיבו של האדם. ובכל זאת, על אף הזיכרונות המעורבים מתקופת הנדודים, הסוכה מסמלת געגועים אל עבר קמאי וטהור, היא מעין חופה, שמזמנת לנו אפשרות לחוות מחדש תקופת כלולות, שבה רכוש ונכסים לא האטו את צעדינו כיחידים וכציבור. האנתרופולוג קלוד לוי שטראוס (1908–2009) טען שבני

האדם חושבים במערכות של צמדי מונחים הפוכים ומנוגדים זה לזה, והתמקד בניגוד הבסיסי שבין טבע לתרבות. לדידו, הטבע הוא רגשי ויצרי וקרוב לעולם החי ואילו התרבות היא תבונית ורציונלית.²⁴ במידה רבה הפרויקט האנושי הוא מעבר מן הטבע אל התרבות, מן הפרוע והבלתי נשלט אל המוגדר, החברתי והנשלט (או נשלט לכאורה...). לעומת זאת, בחג הסוכות אנו מקבלים טעימה של מעבר הפוך – מן התרבות אל הטבע, מן הבנוי אל הארעי ואל חיקו של הטבעי. אבל זה רק חלק מהסיפור.

חן הסוכה הארעית אל הבית הגדול והקדוש

שוו בדמיונכם את השתאותה של ילדה קטנה מהכפר הגלילי ואת פעימות ליבו המואצות של האיכר קשה-היום, כשעלו לירושלים ברגלים ולנגד עיניהם הלך ונגלה פארה של העיר והמקדש אשר בה. כלומר נוסף למעבר הזמני שמזמנת הסוכה מן התרבות אל הטבע, איפיון את חג הסוכות המעבר מן השגרה אל התרבות הגבוהה יותר. כל עוד עמד בית המקדש על תלו, עלו ישראל לרגל בשלושת הרגלים ובכלל זה בחג הסוכות. נקל לצייר בעיני הדמיון את העולים הרבים ההולכים בדרכם, עוזבים את כפריהם ועיירותיהן הקטנות, שמים פעמיהם אל ירושלים עיר המקדש ונקבצים להם שם לחוות בגופם וברוחם את קדושתו של הבית הגדול והקדוש.

פתגם מוכר בערבית גורס: "في الحركة بركة" ("פי |א|לחרכה, ברכה"), כלומר "בתנועה - ברכה". ואכן כך, בקיפאון יש מוות, בתנועה יש לימוד ושינוי, ובהם יש ברכה. כשאנו יוצאים מן המקום המוכר והבטוח, ומשקיפים על המציאות ועל חיינו ממקום אחר, אנו שבים אל מקומנו עשירים בחובבות חדשות.

והנה לנו שתי יציאות בחג הסוכות – מן הבית הנוח אל הטבע, אל הסוכה הארעית, והיציאה מן הבית אל המקדש, שנתפש עד חורבנו כמוסד בר-קיימא ונצחי – לכאורה שתי יציאות הפוכות זו לזו בכל דבר ועניין. ואולם משותפת לשתיהן **היציאה מן המקום הנוח** והמוכר אל מקום חדש ולא מוכר. העיקר הוא התנועה.

יתר על כן, השהות במקום לא רגיל ולא נוח מאפשרת להרהר על כך שגם כל מה שקבוע ויציב בחיינו אינו עמיד בפני שינויים פתאומיים ומזעזעים. גם בתוך הקביעות והשגרה הברוכה, מדי פעם בפעם שד קטן ואפל מרים את ראשו ושואל: "מה אם...?". אסונות, מחלה, מלחמה, תאונה ומשברים עלולים חלילה להביא לקריסתה של השגרה המיטיבה שבנינו לעצמנו, ולחשוף אותנו בפני אימה, יתמות ושכול. מי יערוב לנו שמציאותנו לא תתערער באחת? אם כן השהות בסוכה היא אולי גם הכרה בכך שיש ברכה גם במצבים שאינם נוחים, שיש מידה של ודאות ונחת גם בחיים של אי-ודאות.

נהדרת וירוקה

רבבות רבות של סוכות נבנות בישראל מדי שנה בשנה. שכוונות הערים מגומרות במבנים הארעיים הללו, ילדי ישראל מקשטים אותם בתקווה שהגשם לא יבוא וישחית. כשאנו יוצאים אל הסוכה אנו פוגשים את השכנים והמכרים באופן מיוחד, שומעים את שירתם, מריחים את תבשיליהם, מציצים פנימה ומברכים את הבאים, מלח ששכחה משפחה אחת נמסר בקלות מהסוכה שליד. הסוכה מעוררת בנו את המודעות לכך שהרכוש והנוחות והבית המוגן, הממוזג והמאובזר אינם העיקר. אפשר גם בלי. גם אם אין ולא נעתיק את חיינו אל הסוכה ממש, וגם אם רובנו לא נישן בסוכה, הסוכה מעלה למודעות את ההבנה שאפשר לדמיין את חיינו בלי כל אלה. בנייתו של הבית הארעי והשהות בו מזמנת אותנו להשקיף על חיינו, על הבחירות שאנו עושים ועל היחסים שלנו עם הזולת (הקרוב והרחוק) במבט חדש. הסוכה אינה באה לשלול את חיי השגרה ולא את נוחותם אלא לעורר אותנו לחשיבה, היא מזמינה אותנו להשקיף על חיינו מזווית אחרת, לבחון אותם ממצפה אחר, כאילו יצאנו לזמן-מה אל המדבר, ותיכף נשוב.

סתיו יהודי בארץ ישראל

בחג הסוכות גלומה עוד אפשרות, וזו ההזדמנות המיוחדת להרהר על מקומנו על אדמה זו, כאן בישראל. בחג הזה יש מצד אחד ביטוי לתלישות מן המקום הרגיל ומן הצד האחר מדובר בחג מאוד ארץ-ישראלי, חג האסיף. חג סוכות מזמין לאחוז בשני הקצוות הללו, גלות וגאולה, זרות ותחושת בית. זימון שני הקצוות האלה, אחיזתם יחדיו בכף יד איתנה אבל רכה, הוא זימון להבין את ההווה היהודית לדורותיה, והוא גם **קריאת אזהרה** לעם היושב על אדמתו. וכך כותב הרב שג"ר (הרב שמעון גרשון רוזנברג, 1949–2007):

זמן קצר לאחר מבצע צוק איתן בשנת תשע"ד, כתבה ד"ר גילי זיוון מקיבוץ סעד שבעוטף עזה:

הקיץ האחרון לימד אותנו מהי חוויית הארעי בחיינו. מאדוני הארץ נהפכנו לגולים. למדנו מהי חווייתם של פליטים הנאלצים לנטוש את מקומם בשל מלחמה המתרגשת ובאה עליהם. הוא לימד אותנו שתחושת הביטחון וההשתרשות באדמתנו יכולה במהירות להתחלף בתחושה של תלישות ופחד מפני הבאות [...] הטלטה הזו שחווינו כאן, בעוטף עזה, לימדה אותנו שוב פרק בהלכות בן אנוש. למדנו שארעי שוכן במחוזותינו הבטוחים והשאננים יותר משהעזנו להודות. אך היא גם באופן פרדוכסלי חיזקה בנו את תחושת הבית.²⁶

תחושת הזרות ותחושת הבית בלולות זו בזו ואינן ניתנות להפרדה אמיתית. אבל דבריה של ד"ר זיוון מלמדים שעל אף הארעיות וחוסר הביטחון, תחושת הבית היא עניין עמוק שאינו ניתן לערעור.

מה קורה כשיחסי הכוח משתנים, כשהאומה הגולה והמפוזרת בכל העולם [...] נעשית ריבון בטריטוריה מוגדרת? [...] האם בהכרח נהפוך לרעים כשיעבור הכוח אלינו? [...]

אפשר לראות כי הרצון לכונן לאומיות "רכה" יותר, כזאת הנותנת מקום לאחר, שאינה מתנשאת מעל האומות האחרות ואינה מתנכרת לבניהן, נמצא כבר בפסוקי התורה [...] "כְּאֶזְרַח מִמֶּם יִהְיֶה לְכֶם הַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם וְאֶהְבֶּה לוֹ כְּמוֹהַּ כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (ויקרא יט, לג-לד) [...]

מגמת התורה בצוותה על זיכרון יציאת מצרים היא לכונן סולידריות של מנוצחים, ולא של מנצחים. [...] פיתוי הכוחניות הוא פיתוי עז, והתורה חוששת ומזהירה מפניו בלא הרף. [...]

לכן דווקא מתוך הגלותיות של הסוכה, אותה סוכה שהושיבנו ה' בה בצאתנו ממצרים [...], יכולה לבוא הארת הפנים הכוללת את הקרבת שבעים הפרים למען שלומן של אומות העולם.²⁵

בהמשך דבריו, מדגיש הרב שג"ר את החשיבות שבאחיזה בשני הקצוות, האוניברסלי והלאומי. דווקא הכרה בתחושת ה"ביתיות" שלנו, על שברירותה, מחייבת אותנו להכיר בערכו של הבית, גם בעבור אחרים.

[*]

"וּפְרֹשׂ עֲלֵינוּ סֶכֶת שְׁלוֹמָךְ". המילים המגוננות האלה נאמרות בכרכת "השכיבנו" בקריאת שמע הנאמרת בערב, בסוכת השלום הסוככת של האל.

לא מבצר עיקש וקישח מסמל במסורת את השגחת האל והגנתו, לא טירה שמורה ומבודדת, אלא דווקא הסוכה, המבנה הארעי והפגיע, היא המקום השמור והמיטיב. בברכת "השכיבנו", שכל כולה בקשת שמירה והגנה, נאמר בערבי שבתות:

וּפְרֵשׁ עָלֵינוּ סִפְתָּ שְׁלוֹמָהּ.
בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַפּוֹרֵשׁ סִפְתָּ שְׁלוֹם
עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָּיִם.

ולו יהיה זה שלום שבחוץ ושלום שבבית כאחד. "שלום בית", עמותה יהודית-אמריקנית הפועלת נגד אלימות במשפחה, קוראת לאנשים לקשור סרט סגול בסוכה לכבוד כל מי שאינם זוכים לשכון בביטחון ובשלום בבתיים שלהם, ואף לומר בסוכה את התפילה המיוחדת הזאת:

בְּרוּכָה הַשְּׂכִינָה
שֶׁכָּנְפֶיהָ סוֹכְכוֹת עָלֵינוּ בְּשְׁלוֹם.
גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם -
בְּחַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה מְחַשְׁבוֹתֵינוּ פּוֹנוֹת
לְאֵלוֹ שְׁשׁוֹכְנוֹת בְּפֶחַד וּבִטְכָנָה בְּבִתְיָהּוּ.
בְּחִמְלָה וּבְזִרְעוֹת פְּתוּחוֹת
הוֹצִיאָנוּ לְחֵרוֹת
וְהִגּוֹ עָלֵינוּ בְּסִפְתָּ שְׁלוֹמָהּ.²⁷

